

تحلیلی از مفهوم شهرنشینی

در الگوی توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرستان نهاوند

حسین شیرمحمدی کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

فریبا یعقوب‌پور کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

طرح مسئله

یکی از شاخص‌های توسعه شهرنشینی و به تبع آن شهرگرایی است. شهرنشینی فرآیندی است که در آن تغییرات اجتماعی، نوگرایی و تمرکز جمعیت صورت می‌گیرد و شهرگرایی با تغییراتی که در ارزش‌ها، رسوم اخلاقی، آداب و رسوم و رفتارهای جمعیتی بعد از شهرنشینی حاکم می‌شود، زمینه‌های لازم را جهت توسعه فراهم می‌آورد.

توجه به مناطق و استان‌های مختلف کشور نیز نشان می‌دهد آن‌جا که شهرنشینی و شهرگرایی رشد بیش‌تری داشته، نسبت به مناطقی که رشد شهرنشینی و به تبع آن رشد شهرگرایی کم‌تری داشته‌اند، توسعه یافته‌ترند.

با توجه به اهمیت شهرنشینی، مقاله‌ی حاضر به بررسی وضعیت شهرنشینی در شهرستان نهاوند می‌پردازد.

خلاصه

با توجه به مفهوم شهرنشینی در سه تفسیر (۱- تحلیل جمعیت‌شناختی ۲- تحلیل اقتصادی ۳- تحلیل رفتاری) شاخص‌هایی جهت تحلیل شهرنشینی در شهرستان نهاوند انتخاب گردیده است که جهت بیان روشن‌تر و نمایش جایگاه شهرستان نهاوند، با میانگین استان و نیز با شهرستان ملایر مقایسه‌ی تطبیقی صورت گرفته است.

درصد شهرنشینی در مقاطع مختلف سرشماری نشان می‌دهد که شهرستان نهاوند در فاصله‌ی ۴۰ سال (از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۷۵) از ۲۴ درصد به ۳۶/۶ درصد رسیده است. در حالی که شهرستان ملایر در طی همین دوره از ۱۵/۴ درصد به ۵۰/۱ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب هر چند شهرستان نهاوند از لحاظ جمعیتی شهرستان سوم استان همدان است، اما از لحاظ درصد شهرنشینی در رتبه‌ی پنجم استان جای دارد.

این وضعیت سبب شده که سایر شاخص‌های توسعه مانند سواد، اشتغال و مهاجرت نیز از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نباشد که در مقاله به تحلیل شاخص‌های فوق پرداخته شده است.

تعداد و نرخ رشد جمعیت شهرستان نهاوند

از آن‌جا که پایه و ستون هر برنامه‌ی توسعه و اصولاً مباحث مربوط به برنامه‌ریزی بر اساس تعداد و به دنبال آن نرخ رشد جمعیت استوار است، ابتدا به این مورد اشاره می‌شود. تعداد جمعیت از آن جهت مهم است که واگذاری و احداث بسیاری از امکانات و تسهیلات و پروژه‌های اقتصادی اجتماعی در ارتباط مستقیم با جمعیت برنامه‌ریزی می‌شوند.

به عبارت دیگر، آستانه‌های جمعیتی در بسیاری از موارد مشخص‌کننده‌ی انواع طرح‌ها و برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی است. از طرف دیگر با توجه به تعداد و نیز نرخ رشد جمعیت می‌توان جایگاه و تحول و هم‌چنین پیش‌بینی‌های آتی را انجام داد. لذا با توجه به مطالب فوق جدول شماره‌ی (۱) تهیه گردیده است.

در این جدول، با توجه به تقسیمات سال ۱۳۷۵، هشت شهرستان استان همدان

مطرح شده است. در این جدول مشخص است که شهرستان نهاوند همواره در مقاطع سرشماری بعد از شهرستان‌های همدان و ملایر رتبه‌ی سوم استان را دارا بوده است. سهم جمعیتی این شهرستان از استان تقریباً ثابت بوده است. به طوری که در سال‌های ۱۳۳۵ - ۵۵ - ۷۵، ۱۰/۹ درصد و در سال ۱۳۴۵ و در سال ۱۳۶۵ حدود ۱۱/۰۵ درصد از جمعیت استان را شامل بوده است. هر چند از لحاظ تعداد جمعیت، شهرستان نهاوند همواره رتبه‌ی سوم را داشته است، اما از لحاظ نرخ رشد جمعیت شرایط کاملاً متفاوتی را دارا بوده و از این بابت متغیرترین شهرستان استان همدان بوده است، به طوری که در مقطع ۴۵ - ۱۳۳۵ رتبه‌ی دوم در مقطع ۵۵ - ۴۵ رتبه‌ی سوم در مقطع ۶۵ - ۵۵ رتبه‌ی اول و در مقطع ۷۵ - ۶۵ رتبه‌ی سوم را دارا بوده است. توجه به دوره‌ی ۴۰ ساله (۳۵-۷۵) نیز مشخص می‌کند که شهرستان نهاوند بعد از همدان در رتبه‌ی دوم قرار دارد.

شهرنشینی در نهاوند

مفهوم شهرنشینی را می‌توان در سه مورد زیر خلاصه نمود:

تفسیر جمعیت شناختی در این تفسیر، مفهوم شهرنشینی بررسی فرآیندی است که در آن سهم تمرکز جمعیت یک کشور در حوزه‌های شهری افزایش می‌یابد و حوزه‌های روستایی و سکونت گاهی کم جمعیت می‌شوند و به حوزه‌های شهری تبدیل می‌گردند. تفسیر ساختاری و اقتصادی فرآیندی است که در آن، فعالیت‌های کل جمعیت به ویژه تغییرات به وجود آمده در ساخت اقتصادی به همراه صنعتی شدن، تحت تسلط سیستم اقتصادی مورد تأکید قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۱: تعداد و نرخ رشد جمعیت شهرستان‌های استان همدان ۱۳۷۵ - ۱۳۳۵

شهرستان	نرخ رشد					جمعیت				
	۶۵-۷۵	۶۵-۷۵	۵۵-۶۵	۴۵-۵۵	۳۵-۴۵	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۳۵
استان	۲/۲۲	۱/۰۸	۳/۰۳	۲/۰۳	۲/۴۹	۱۶۷۷۹۵۷	۱۵۰۵۸۲۶	۱۰۸۸۰۲۴	۸۸۹۸۸۸	۶۹۵۲۸۳
همدان	—	۱/۳۷	۳/۲۶	۲/۱۴	۲/۸۳۱	۵۶۳۴۹۶	۹۴۰۰۲۳	۶۸۱۹۴۱	۵۵۱۷۰۵	۴۱۷۳۳۸
ملایر		۲/۰۴	۷/۹۳	۳/۵	۲	۱/۷۴۳	۲۷۰۷۰۶	۱۹۱۹۶۴	۱۵۷۳۹۳	۱۳۲۴۱۰
نهاوند	۲/۲۳	-۰/۶۴	۳/۷۵	۱/۹۶	۲/۶۲	۱۸۴۱۶۰	۱۷۲۶۹۲	۱۱۹۴۹۵	۹۸۴۱۲	۷۶۱۸۸
تویسرکان	۱/۳۵	-۲/۸۲	۲/۶	۱/۳۹	۱/۷۳۴	۱۱۸۹۵۴	۱۲۲۴۰۶	۹۴۶۲۴	۸۲۳۷۸	۶۹۳۴۷
کبودر آهنگ						۱۵۲۸۱۳	—	—	—	—
اسدآباد						۱۱۰۰۷۲	—	—	—	—
بهار						۱۲۷۶۳۵	—	—	—	—
رزن						۱۲۳۷۹۰	—	—	—	—

تغییر رفتاری. این مفهوم از شهرنشینی بر اساس آگاهی مردم در طول زمان و الگوهای رفتاری آن‌ها مطرح می‌شود و مردم بر اثر این آگاهی از سکونت‌گاه‌هایی غیر شهری کنده می‌شوند و در شهرها اقامت می‌کنند. از آن‌چه که از مفهوم شهرنشینی گفته شد می‌توان چنین نتیجه گرفت شهرنشینی فرآیندی است که در آن تغییراتی در سازمان اجتماعی سکونت‌گاه‌های انسانی به وجود می‌آید که حاصل افزایش تمرکز و تراکم جمعیت است.

در این مقاله جهت بررسی شهرنشینی، با توجه به سه مفهوم یاد شده و آمارهای موجود، شاخص‌هایی به شرح ذیل انتخاب گردیده است. برای تفسیر اول، تفسیر جمعیت‌شناختی (شاخص درصد شهرنشینی و نرخ رشد جمعیت شهری)، برای تفسیر دوم، تغییر ساختاری یا اقتصادی (شاخص جمعیت فعال؛ جمعیت غیرفعال؛ ضریب اشتغال) و برای تفسیر سوم، تغییر رفتاری (مهاجرت، سواد و...).

تفسیر اول: تفسیر جمعیت‌شناختی

شاخص درصد شهرنشینی

در سال ۱۳۳۵ جمعیت شهری شهرستان نهاوند ۲۰۹۷۲ نفر و جمعیت روستایی ۵۵۲۱۶ نفر بوده، که به این ترتیب درصد شهرنشینی ۲۷/۵ درصد بوده است و مقایسه‌ی آن با میانگین استان و شهرستان ملایر نشان می‌دهد که در سال مذکور شهرستان نهاوند بیش از ۱۱/۶ درصد از شهرستان ملایر جمعیت شهرنشینین بیشتر داشته است. در واقع در این مقطع به خوبی می‌توان سابقه‌ی طولانی و مدنیت منطقه‌ی نهاوند را مشاهده نمود.^۱

در سال ۱۳۴۵ جمعیت شهری نهاوند با نرخ رشد ۱/۳ درصد به ۲۳۹۲۲ نفر افزایش می‌یابد، لیکن درصد شهرنشینی در این مقطع (۱۳۴۵ - ۳۵) کاهش پیدا می‌کند. دلیل این وضعیت عمدتاً به مهاجرت شهری برمی‌گردد. از طرفی افزایش نرخ رشد جمعیت روستایی موجب بالا رفتن سهم جمعیتی مناطق روستایی شهرستان نهاوند می‌گردد، به طوری که در این مقطع نرخ رشد جمعیت روستایی ۳/۳۰ درصد بوده است. مقایسه‌ی با شهرستان ملایر نشان می‌دهد که جمعیت شهرنشینین ملایر با نرخ رشد ۳ درصد ۷۳۲۹ نفر افزایش داشته است. در مقابل، در شهر نهاوند این افزایش ۲۹۵۰ بوده است.

این امر موجب گردید که درصد شهرنشینی به ۱۸/۱ درصد در شهرستان ملایر برسد که هنوز در این سال ۱۳۴۵ بین درصد شهرنشینی نهاوند و ملایر اختلافی در حدود ۶/۲ درصد به نفع نهاوند است.

۱. شکوهی، حسین، جغرافیای شهری، انتشارات دانشگاه پیام‌نور

هم‌چنین، از لحاظ تعداد جمعیت شهری اختلاف بین نقاط شهری شهرستان ملایر و نهاوند در سال ۱۳۳۵ تنها ۱۳۳ نفر به نفع ملایر بوده که این اختلاف در سال ۱۳۴۵ به ۴۵۱۲ نفر به نفع ملایر رسیده است.

در سال ۱۳۵۵ جمعیت شهری شهرستان نهاوند رشد بیش‌تری به خود می‌گیرد و به ۱/۲ درصد می‌رسد. این افزایش نرخ رشد جمعیت شهری تنها موجب افزایش ۴ درصد جمعیت شهرنشین در این شهرستان می‌رسد و درصد شهرنشینی در این شهرستان به ۲۴/۷ درصد می‌رسد.

اما در شهرستان ملایر روند نرخ رشد جمعیت شهری روند شتابان بیش‌تری به خود می‌گیرد و به ۵/۲ درصد می‌رسد، به‌طوری‌که در سال ۱۳۵۵ جمعیت شهری از ۲۸۴۳۴ نفر به ۴۷۱۱۷ نفر می‌رسد و درصد شهرنشینی در این سال تقریباً مشابه با نهاوند و به ۲۴/۵ درصد می‌رسد.

به این ترتیب، اختلاف ۱۱/۶ درصدی شهرنشینی شهرستان ملایر و نهاوند، که از سال ۱۳۳۵ شروع شده بود، در فاصله‌ی ۲۰ سال و در سال ۱۳۵۵ از بین برود.

در ۱۳۶۵ و در مقطع ۱۳۶۵-۱۳۵۵ بیش‌ترین افزایش جمعیت شهری کشور رخ می‌دهد که این وضعیت بنا بر عواملی، از جمله شرایط انقلاب و عمدتاً جنگ تحمیلی است. در شهرستان‌های استان نیز این امر اتفاق افتاده است. به‌طوری‌که جمعیت شهری نهاوند از ۲۹۵۰۹ نفر در سال ۱۳۵۵ با نرخ رشد ۵/۹ درصد به ۵۲۲۶۵ نفر در سال ۱۳۶۵ می‌رسد که این امر موجب می‌شود درصد شهرنشینی به ۳۰/۳ درصد برسد.

مقایسه‌ی نرخ رشد شهری شهرستان نهاوند با میانگین استان و شهرستان ملایر، نشان می‌دهد که در مقطع فوق نرخ رشد شهری شهرستان نهاوند و میانگین استان با

هم برابر است؛ لیکن در شهرستان ملایر جمعیت شهری با یکی از بالاترین نرخ رشد‌های کشور روبه‌روست (۸/۲ درصد). این امر موجب می‌شود که ۶۲۱۷۲ نفر به جمعیت شهری ملایر افزوده گردد. این رقم بیش از کل جمعیت شهری نهاوند تا سال ۱۳۶۵ است.

جدول شماره ۲. نرخ رشد و درصد شهرنشینی نهاوند و مقایسه با نقاط شهری ملایر ۷۵ - ۱۳۳۵

جمعیت شهری	نرخ رشد					درصد شهرنشینی				
	۱۳۷۵	۱۳۶۵	۱۳۵۵	۱۳۴۵	۱۳۳۵	۳۵-۷۵	۶۵-۷۵	۵۵-۶۵	۴۵-۵۵	۳۵-۴۵
نهاوند	۶۷۵۷۹	۵۲۲۶۵	۲۹۵۰۹	۲۳۹۲۲	۲۰۹۷۲	۲/۹	۲/۲	۵/۹	۱/۲	۱/۳
ملایر	۲	۱۴۹۱۱۱	۱۰۸۲۸۹	۲۸۴۳۴	۲۱۱۰۵	۱۵/۹	۵	۳/۲	۸/۲	۵/۵
اختلاف	۸۱۵۳۴	۵۶۰۲۴	۱۷۶۰۸	۴۵۱۲	۱۳۳					
ملایر و نهاوند										

به این ترتیب اختلاف ۱۳۳ نفری جمعیت شهری ملایر و نهاوند اینک به ۵۶۰۲۷ نفر رسیده و این امر درصد شهرنشینی را در ملایر در سال ۱۳۶۵ به ۴۰ درصد رسانیده است.

اما در سال ۱۳۷۵، که آخرین مقطع سرشماری است، جمعیت شهری نهاوند با نرخ ۲/۲ درصد مواجه است. کاهش نرخ رشد در مقطع ۱۳۷۵ - ۱۳۶۵ با شرایط

عمومی کشور هماهنگ است، که در مناطق شهری با کاهش و در بسیاری از مناطق روستایی با نرخ رشد منفی مشخص است.

به هرحال، جمعیت شهری شهرستان نهاوند به ۶۷۵۷۹ نفر درصد شهرنشینی نیز به ۳۵/۴ درصد رسیده است. در این سال میانگین نرخ رشد نقاط شهری استان ۲/۹ میانگین درصد شهرنشینی ۴۸/۳ درصد است که در شهرستان ملایر نرخ رشد ۳/۲ و درصد شهرنشینی ۵۰/۲ بوده است. به این ترتیب، ملاحظه می‌گردد که شهرستان نهاوند نتوانسته است همگام با رشد شهرنشینی استان و نیز شهرستان ملایر حرکت کند. به طوری که اختلاف جمعیت شهری نهاوند و ملایر در سال ۱۳۷۵ به ۸۱۵۳۴ نفر رسیده است.

تفسیر دوم: تفسیر ساختاری یا اقتصادی

جمعیت فعال کلیه افراد ۱۰ ساله و بیش‌تر، جمعیت فعال را تشکیل می‌دهند. به عبارت دیگر جمعیت فعال، جمعیتی است که بالقوه شرایط کار و اشتغال را دارند. بر این اساس جمعیت فعال شهرستان نهاوند در سال ۱۳۷۵؛ ۷۳/۸۳ درصد بوده است؛ این میزان برای میانگین استان ۷۴/۶۹ درصد و برای شهرستان ملایر ۷۴/۶۳ درصد است.

در این صورت مشخص می‌شود که در شهرستان نهاوند، جمعیت کم‌تری قابلیت اشتغال را دارند یا به عبارت دیگر درصد بیش‌تری از جمعیت شهرستان نهاوند را گروه کم‌تر از ۱۰ سال یا کودکان تشکیل می‌دهند. اما از لحاظ جمعیت فعال اقتصادی، یعنی افرادی که شاغل و بیکار جویای کار بوده‌اند، ۳۶/۳۹ درصد از کل جمعیت فعال شهرستان نهاوند را این گروه تشکیل داده‌اند. در حالی که این میزان برای میانگین استان ۳۵/۶ و برای شهرستان ملایر

۳۳/۷۵ درصد است. هر چند شاخص جمعیت فعال اقتصادی شهرستان نهاوند وضعیتی مطلوب تر از میانگین استان و شهرستان ملایر دارد، اما اگر بخواهیم نگاهی بهتر به وضعیت اشتغال بیندازیم باید به تفکیک شاغلین و بیکاران در گروه جمعیت فعال اقتصادی پردازیم. بر این اساس، ۸۷/۶۰ درصد از جمعیت فعال اقتصادی شاغل و ۱۲/۹۴ درصد بیکار بوده‌اند و این میزان برای میانگین استان ۹۱/۵۰ درصد شاغل و ۸/۹۵ درصد بیکار و برای شهرستان ملایر ۹۲/۴۴ درصد شاغل و ۷/۵۶ درصد بیکار است.

جدول شماره ۳: درصد جمعیت فعال و درصد جمعیت فعال و غیرفعال اقتصادی

شهرستان نهاوند ۱۳۷۵

شهرستان	درصد جمعیت	جمعیت فعال اقتصادی			جمعیت غیرفعال اقتصادی				
		جمع	شاغل	بی‌کار	جمع	محصل	خانهدار	بازنشسته	سایر
کل استان	۷۴/۶۹	۳۵/۶	۹۱/۰۵	۸/۹۴	۶۴/۶	۴۱/۹۷	۵۱/۳۴	۳/۷۷	۲/۹۰
نهاوند	۷۳/۸۳	۳۶/۳۹	۸۷/۰۶	۱۲/۵۶	۶۳/۶۱	۴۵/۴	۴۸/۰۷	۴/۴۱	۲/۰۸
ملایر	۷۴/۶۳	۳۳/۷۵	۹۱/۴۳	۸/۵۶	۶۶/۸۵	۴۲/۴	۴۹/۰۷	۵/۲	۳/۳۰

جدول شماره ۴: درصد شاغلین در بخش‌های مختلف اقتصادی شهرستان نهاوند ۱۳۷۵

شاغلین	جمع	کشاورزی	صنعت	خدمات
کل استان	۱۰۰	۳۲/۱۴	۲۹/۹۷	۳۷/۸۹
نهاوند	۱۰۰	۳۲/۱۷	۳۶/۵۳	۳۱/۳۰
ملایر	۱۰۰	۲۸/۶۰	۳۶/۰۲	۳۵/۳۸

به این ترتیب ملاحظه می‌گردد، درصد شاغلین شهرستان نهاوند نه تنها از میانگین استان و شهرستان ملایر پایین‌تر، بلکه از جهت کم‌ترین میزان شاغلین را در بین شهرستان‌های استان همدان در سال ۱۳۷۵ داشته است.

شاخص شاغلین در بخش‌های مختلف اقتصادی

از این شاخص می‌توان به وضعیت اقتصادی و نقش شهرستان پی برد. با توجه به آمار سال ۱۳۷۵، در شهرستان نهاوند درصد شاغلین در بخش کشاورزی، صنعت و خدمات به ترتیب $۳۲/۱۷ - ۳۶/۵۳ - ۳۱/۳۰$ درصد است. درصد این شاخص برای میانگین استان نیز به ترتیب $۳۲/۱۴ - ۲۹/۹۷$ و $۳۷/۸۹$ و برای شهرستان ملایر $۲۸/۶۰ - ۳۶/۰۲$ و $۳۵/۳۸$ درصد بوده است. در نگاه اول مشخص می‌گردد که شهرستان نهاوند بیش‌تر گرایش به بخش صنعت دارد، چرا که درصد آن از سایر بخش‌های اقتصادی بیش‌تر است.

اما از آن‌جا که در آمارگیری‌ها و تعاریف، بخش صنعت شامل استخراج معدن، آب و برق و گاز، ساختمان و صنعت است باید نقش هر کدام نیز مشخص شود. به‌طوری‌که از کل جمعیت شاغل بخش صنعت شهرستان نهاوند $۶۵/۵$ درصد در گروه ساختمان قرار داشته‌اند، در حالی‌که برای میانگین استان و شهرستان ملایر شاغلین گروه ساختمان $۵۲/۱۱$ و ۵۵ درصد بوده است.

تفسیر سوم: تغییر رفتاری (سواد - مهاجرت)

۱- جمعیت بر حسب سواد

شاخص مواد، از جمله پارامترهای اساسی جمعیتی، مربوط به توسعه یافتگی یا توسعه نیافتگی است. به این لحاظ است که سواد، از میان ضوابط کیفی جمعیت، به دلیل هماهنگی متناسب با پیشرفت اجتماعی و اقتصادی یک سرزمین جایگاه مهمی دارد. روندهای سواد مشخص‌کننده‌ی مرحله‌ای است که حیات و اقتصاد یک جامعه به آن نائل آمده است.

با این مقدمه وضعیت سواد در شهرستان نهاوند و مقایسه‌ی با استان و شهرستان ملایر مورد بررسی قرار می‌گیرد. درصد باسوادی ۱۳۷۵ در کل جمعیت شهرستان نهاوند معادل ۷۷/۹۵ درصد بوده که این میزان از میانگین استان و نیز از شهرستان ملایر بیش‌تر است. در واقع در سال ۱۳۷۵ شهرستان نهاوند، بعد از شهرستان همدان، با سوادترین شهرستان استان بوده است.

البته به نظر می‌رسد مسئله‌ی «سواد»، با توجه به حاکمیت جمعیت روستایی در شهرستان نهاوند و نیز فعالیت سوادآموزی و تحت پوشش قرار دادن جامعه‌ی روستایی، نقش عمده و تعیین‌کننده‌ای دارد. به‌طوریکه درصد باسوادی در نقاط شهری شهرستان نهاوند، ۸۳/۱۹ درصد است که این رقم از میانگین استان (۸۳/۴۸) و نیز از میانگین شهرستان ملایر (۸۴/۶۱) کم‌تر است، در حالی که در نقاط روستایی درصد باسوادی به ۷۴/۸۱ درصد می‌رسد. این درصد، که علاوه بر آن که از میانگین استان و نیز از میانگین شهرستان ملایر بالاتر است، نشان می‌دهد که اولین شهرستان از لحاظ درصد باسوادی در نقاط روستایی است. دلیل دیگر بر تحت پوشش بودن تعداد باسوادان، درصد بالای باسوادی در بین زنان است، به طوری که درصد باسوادی زنان شهرستان نهاوند بیش از یک درصد از میانگین استان و شهرستان ملایر بیش‌تر است (جدول شماره‌ی ۶).

چنان‌چه بیان گردید، به منظور تحلیل بهتر سواد به یکی از شاخص‌های کیفی، یعنی جمعیت باسواد برحسب مقطع تحصیلی پرداخته می‌شود (جدول شماره‌ی ۷).

بر این اساس در شهرستان نهاوند، ۸/۲۵ درصد باسوادان تحصیلات سوادآموزی داشته‌اند، در حالی که در میانگین استان این میزان به ۶/۳۵ و در شهرستان ملایر ۶/۳۰ درصد می‌رسد. به‌طور کلی در شهرستان نهاوند ۷۹/۰۵ درصد دارای تحصیلات تا مقطع راهنمایی و ۱۹ درصد دارای تحصیلات متوسطه، پیش‌دانشگاهی و دوره‌های

عالی بوده‌اند. در حالی که این میزان‌ها برای میانگین استان و شهرستان ملایر به شرح زیر است.

میانگین استان، ۷۸/۲ درصد، تا مقطع راهنمایی و ۲۰/۰۳ درصد از مقطع متوسطه به بالا

جدول شماره ۵: درصد باسوادی در نقاط شهری و روستایی نهاوند ۱۳۷۵

شهرستان	جمع	نقاط شهری	نقاط روستایی
کل استان	۷۷/۲۶	۸۳/۴۸	۷۹/۲۴
نهاوند	۷۷/۹۵	۸۳/۱۹	۷۴/۸۱
ملایر	۷۷/۱۰	۸۴/۶۱	۶۹/۲۹

جدول شماره ۶: درصد باسوادی به تفکیکی جنس در شهرستان نهاوند ۱۳۷۵

شهرستان	جمع	مرد	زن
کل استان	۷۷/۲۶	۸۳/۱۰	۷۱/۳
نهاوند	۷۷/۹۵	۸۳/۶	۷۲/۱۴
ملایر	۷۷/۱۰	۸۳/۰۲	۷۱/۲

جدول شماره ۷ درصد با سوادان ۶ ساله و بیش‌تر شهرستان نهاوند بر حسب آخرین مقطع تحصیلی ۱۳۷۵

شهرستان	جمع	سواد آموزی	ابتدایی	راهنمایی	متوسطه	پیش‌دانشگاهی	دوره‌های عالی	حوزه علمی	تحصیلات	نامشخص و اظهار نشده
کل استان	۱۰۰	۶/۳۵	۴۶/۹۵	۲۴/۹	۱۵/۰۶	۰/۲۵	۴/۱۸	۰/۰۷	۱/۸۴	۰/۳۶
نهاوند	۱۰۰	۸/۲۵	۴۵/۴	۲۵/۴	۱۵/۶۱	۰/۳۰	۳/۰۹	۰/۰۲	۰/۱۷	۰/۳۰
ملایر	۱۰۰	۶/۳۰	۴۵/۵۵	۲۵/۱	۱۵/۶۶	۰/۳۷	۴/۲۹	۰/۰۵	۰/۳۸	۰/۴۳

شهرستان ملایر ۷۶/۲ درصد، تا مقطع راهنمایی و ۲۰/۳۲ درصد از مقطع متوسطه به بالا

به این ترتیب، ملاحظه می‌گردد که هر چند شهرستان نهاوند از لحاظ کمی وضعیتی مطلوب‌تر از میانگین استان و شهرستان ملایر دارد، اما از لحاظ کیفی از وضعیت چندان مطلوبی برخوردار نیست.

شاخص مهاجرت

معمولاً مفاهیم مهاجرت و به‌خصوص مهاجرت روستایی، معنایی منفی دارد و در بسیاری موارد ترک موطن و محل زندگی، سرگردانی به دنبال سرنوشتی نامعین را القا می‌کند، اما مفهوم مهاجرت همیشه منفی نیست و در برخی دیدگاه‌ها مهاجرت پدیده‌ای است سازنده که از پویایی جامعه حکایت دارد.

مهاجرت پدیده‌ای جمعیتی است که بر توسعه یافتن یا نیافتن یک منطقه‌ی خاص اثرات گوناگونی دارد. به‌طور کلی بر اثر مهاجرت بی‌رویه، ناحیه‌ی مهاجر فرست با کمبود جمعیت و ناحیه‌ی مهاجرپذیر نیز بر اثر ورود بیش از حد مهاجرین با افزایش جمعیت و مسائل ناشی از آنان، از قبیل بیکاری، فقر، زاغه‌نشینی، اعتیاد، مشکلات روانی و... روبه‌رو خواهد گردید.

لیکن ویژگی‌های جمعیتی مهاجرین، از قبیل سواد، تخصص، گروه سنی و جنسی و بعد خانوار و... نقش به‌سزایی در توسعه یا توسعه نیافتگی منطقه‌ای دارد. با این مقدمه و از آن‌جا که در مورد مهاجرت منابع آماری محدودند یا کامل نیستند، با توجه به آمارهای قابل دسترسی به این شاخص پرداخته می‌شود.

مهاجرت داخل شهرستان

بر اساس آمار سال ۱۳۷۵، در مقطع ۷۵ - ۱۳۶۵ این نوع مهاجرت در شهرستان نهاوند ۴۹/۶۰ درصد از مهاجران وارد شده را تشکیل می‌دهد. این میزان برای میانگین

شهرستان‌های استان ۳۹/۶۷ و برای شهرستان ملایر ۶۴/۹ درصد است. این موضوع مشخص می‌سازد که بیش‌تر مهاجران وارد شده به شهرستان نهاوند، مبدئی به جز شهرستان محل سکونت خود (نهاوند) داشته‌اند. یعنی یا داخل استان یا خارج استان بوده‌اند. این وضعیت برای شهرستان ملایر متفاوت است.

اما از کل مهاجران وارد شده به داخل شهرستان نهاوند از خود شهرستان ۸۵/۰۷ درصد محل اقامت قبلی آنان روستا بوده است. این میزان برای میانگین استان ۷۳/۴۹ و برای شهرستان ملایر ۶۹/۸۵ بوده است.

مهاجرت داخلی استانی

این نوع مهاجرت، در شهرستان نهاوند ۶/۰۳ درصد از مهاجران وارد شده است. این میزان برای شهرستان‌های استان ۱۶/۹۷ و برای شهرستان ملایر ۶/۵ درصد بوده است. بررسی مبدأ مهاجران وارد شده از داخل استان به شهرستان نهاوند نیز نشان می‌دهد که ۱۴/۲ درصد مبدأ حرکتشان از روستا و ۸۵/۸ درصد از شهر بوده است. این وضعیت برای شهرستان ملایر ۱۷/۷ درصد از روستا و ۸۲/۳ درصد از نقاط شهری بوده است.

مهاجرت خارج از استان

مهاجرت وارد شده به شهرستان نهاوند از خارج از استان معادل ۴۳/۸ درصد کل مهاجران است. این میزان برای شهرستان ملایر ۲۷/۵ و برای میانگین استان ۴۲/۶ درصد است.

۹۲/۹۴ درصد مهاجران وارد شده از خارج از استان را مهاجران شهری و ۷/۰۶ درصد را مهاجران روستایی تشکیل داده‌اند. اما از لحاظ مهاجران وارد شده از سایر استان‌های کشور در شهرستان نهاوند، استان تهران با ۱۱/۷۶، استان لرستان با ۹/۳۱،

استان کرمانشاه با ۶/۶۰ و استان خوزستان با ۳/۷ درصد به ترتیب بالاترین درصد را در بین استان‌های کشور دارا بوده‌اند.

مقایسه‌ی این درصدها با شهرستان ملایر مشخص می‌سازد که بیش‌ترین مهاجران وارد شده به این شهرستان به ترتیب از استان‌های تهران با ۱۰/۵۵، خوزستان با ۲/۷۵، مرکزی با ۲/۵۴، لرستان با ۲/۰۲ و کرمانشاه با ۱/۶۷ درصد است.

به‌طور کلی در شهرستان نهاوند مهاجرت داخل شهرستان (روستا به شهر) در رتبه‌ی اول قرار داشته و رتبه‌ی بعد مهاجرت به سایر استان‌های کشور است. یعنی مهاجرت به صورت پله‌ای انجام نمی‌گیرد. این وضعیت برای سایر شهرستان‌های استان نیز صادق است.

هم‌چنین، آمار نشان می‌دهد که ۵۳/۸ درصد از مهاجران وارد شده به شهرستان نهاوند از نقاط شهری آمده‌اند. این میزان برای ملایر ۵۰/۱ درصد و برای میانگین استان ۵۶/۴۲ درصد است.

هم‌چنین، شهرستان نهاوند از لحاظ مهاجرت وارد شده در استان همدان بعد از شهرستان همدان (۴۳/۲) ملایر (۱۷/۷) و کبودر آهنگ (۱۰/۳۶) با ۸/۷ درصد قرار داشته است.

برای بررسی و اثر مهاجران وارده شده بر شهرستان نهاوند می‌بایست به ویژگی‌های جمعیتی آنان نیز پرداخته می‌شد، که چنین آماری در اختیار نگارندگان نبود. به این منظور انحصاراً باید به ویژگی‌های مبدأ، مهاجران وارد شده از استان‌های کشور توجه نمود.

هم‌چنین آمار مهاجران خارج شده از شهرستان استان در اختیار نبوده است. اما با توجه به نرخ رشد ۱۰ درصد در سطح شهرستان می‌توان این شهرستان را مهاجرفرست معرفی نمود.

نتیجه‌گیری

با توجه به سه مفهوم بررسی شده در شهرنشینی مشخص شده که در هر سه مورد (۱- تحلیل جمعیت‌شناختی ۲- تفسیر اقتصادی یا ساختاری ۳- تفسیر رفتاری) شاخص‌های مطرح شده نتوانسته‌اند به‌خوبی مفهوم شهرنشینی را پرورش دهند و در نتیجه شهرگرایی نیز به خوبی حاکم نشده است.

هر چند در سال‌های دور شاخص شهرنشینی شهرستان نهاوند همراه قدمت طولانی مدنیت هویداست و می‌بایست بر این اساس در سال‌های بعد هم به پویایی و توسعه خود دست می‌یافت، اما بنا بر عواملی، از جمله تغییر در اوضاع اقتصادی، اجتماعی، مهاجرت، سواد و اشتغال، روند کندی را طی نموده است.

بنابراین، تقویت سازه‌های شهرنشینی و شهرگرایی می‌تواند زمینه‌های لازم توسعه منطقه‌ای را برای شهرستان فراهم آورد. یکی از این راهکارها شناخت روستاهای بزرگی است که از نظر جمعیت می‌توانند به نقطه شهری تبدیل شوند روستاهای کم جمعیت را جذب کنند.

یکی دیگر از نتایج به دست آمده‌ی تحقیق این بود که جمعیت روستایی شهرستان تمایل کم‌تری به ساکن شدن در شهر نهاوند دارند. آنان به طور شناور روزانه به نهاوند مراجعه و داد و ستد می‌کنند، ولی حاضر به اقامت دائم نیستند. علت این کمبود نبود نقاط شهری در مسیر این روستاهاست. در نتیجه تا بیش‌ترین مبادلات توسط روستائیان به طور شناور صورت می‌گیرد و ناخودآگاه تأثیر فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی بر روی شهر می‌گذارند و همین موجب کند شدن روند شهرنشینی و شهرگرایی شده است.